

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича

Географічний факультет

Кафедра географії України та регіоналістики

**ГЕОГРАФІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ МІГРАЦІЙНИХ
ПРОЦЕСІВ НАСЕЛЕННЯ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ**

Дипломна робота

Рівень вищої освіти – другий (магістерський)

Виконала:

студентка 2 курсу 612 групи
спеціальності 106 «Географія»

ОП «Регіональний розвиток
і просторове планування»

Єременко Анастасія Іванівна

Науковий керівник:

д.геогр.н., професор Косташук І.І.

До захисту допущено:

Протокол засідання кафедри №____

від «____» _____ 2024 р.

Зав. кафедри _____ д.геогр.н., професор Косташук І.І.

Чернівці – 2024

АНОТАЦІЯ

У кваліфікаційній роботі досліджуються географічні особливості перебігу міграційних процесів населення Чернівецької області. Розглянуто основні фактори, що впливають на міграційні потоки, серед яких природні, економічні, соціальні, демографічні та історичні чинники. Аналізу піддано історичний розвиток міграцій, який охоплює чотири основні етапи, пов'язані з великими еміграційними хвилями. Визначено вплив соціально-економічного розвитку на рівень міграції, зокрема зайнятість, безробіття, розвиток інфраструктури та інших факторів. Зроблено висновки про те, що Чернівецька область, в загальному, має негативне сальдо міграції. Стаття має на меті забезпечити глибше розуміння регіональних особливостей міграційних процесів та їхнього впливу на соціально-економічний розвиток області.

Ключові слова: міграційні процеси, Чернівецька область, міграційні потоки, соціально-економічні чинники, еміграційні хвилі, сальдо міграції, історичний розвиток міграцій, демографічні особливості, соціальний розвиток, територіальні контрасти.

ANNOTATION

The qualification work examines the geographical features of the migration processes of the population of Chernivtsi region. The main factors influencing migration flows are considered, including natural, economic, social, demographic and historical factors. The historical development of migrations is analyzed, which includes four main stages associated with large emigration waves. The impact of socio-economic development on the level of migration is determined, in particular employment, unemployment, infrastructure development and other factors. The conclusions are drawn that Chernivtsi region, in general, has a negative migration balance. The article aims to provide a deeper understanding of the regional features of migration processes and their impact on the socio-economic development of the region.

Keywords: migration processes, Chernivtsi region, migration flows, socio-economic factors, emigration waves, migration balance, historical development of migrations, demographic features, social development, territorial contrasts.

Дипломна робота містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів наукових досліджень інших авторів мають посилання на відповідні джерела.

_____ Анастасія ЄРЕМЕНКО

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ	6
1.1 Міграція населення як суспільно-географічна категорія	6
1.2 Методи дослідження міграційних процесів регіону	14
РОЗДІЛ 2. ЧИННИКИ ТА ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ	21
2.1 Історичні передумови формування сучасних міграційних тенденцій в регіоні	21
2.2 Демографічні передумови формування міграційних потоків	24
2.3 Соціально-економічні аспекти перебігу міграційних процесів у Чернівецькій області	27
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ.....	31
3.1 Участь мігрантів Чернівецької області у «хвилях міграції населення Українців»	31
3.2 Внутрішні міграційні процеси в регіоні	34
3.3 Міжрегіональні процеси в регіоні	35
3.4 Особливості формування міждержавних міграційних потоків населення Чернівецької області.....	38
3.5 Вимушені міграції та проблеми регулювання міграційних процесів у Чернівецькій області	39
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ.....	54

ВСТУП

Актуальність дослідження. Міграційні процеси в людському суспільстві характеризуються значною складністю, багатошаровістю та різнобічністю. Вони є своєрідним показником рівня соціально-економічного розвитку, а також критерієм оцінки привабливості певної країни чи її регіонів. Вивчення міграцій охоплює широкий спектр наукових напрямків, включаючи демографію, економіку, соціологію, політологію, психологію, право та інші галузі. Соціально-економічна географія займає ключову позицію у вивченні міграцій, досліджуючи їх як територіальні переміщення людей.

Формування сучасного суспільно-географічного комплексу та етнічного складу населення Чернівецької області значною мірою відбулося завдяки інтенсивним міграційним процесам наприкінці XIX століття. Ці процеси суттєво вплинули на поліетнічну структуру регіону, сприяли урбанізації, поповненню сільського населення та забезпечили область кваліфікованими трудовими ресурсами.

Регіональні дослідження міграцій є особливо важливими через суттєві відмінності між областями за рівнем соціально-економічного розвитку, демографічними особливостями, етнокультурними традиціями та історичним контекстом. Їх значення зростає завдяки можливості ефективного управління міграційними потоками, які тісно пов'язані зі змінами в соціально-економічній ситуації та впливають на перерозподіл трудових ресурсів.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є аналіз особливостей, структури та закономірностей територіальної і часової диференціації міграцій населення Чернівецької області. Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

- уточнити та обґрунтувати теоретичні й методологічні засади дослідження міграцій населення на регіональному рівні;
- дослідити історичні передумови формування сучасних міграційних процесів у Чернівецькій області;

- проаналізувати чинники та умови розвитку міграцій;
- оцінити територіальну диференціацію міграційних потоків, включаючи міждержавні, міжрегіональні та внутрішньорегіональні переміщення населення.

Об’єкт і предмет дослідження. Об’єктом є міграційні процеси населення Чернівецької області, а предметом – просторово-часова структура цих процесів.

Методологічна основа та методи дослідження. Науковою базою роботи є праці відомих вітчизняних і зарубіжних учених, серед яких М. Ю. Височин, А. І. Доценко, Ж. А. Зайончковська, О. І. Шаблій та інші. У дослідженні використовувалися такі методи:

- порівняльно-географічний – для визначення схожостей і відмінностей у перебігу міграцій між окремими територіальними одиницями;
- математико-статистичні – для обчислення міграційних показників;
- аналітичні – для вивчення основних чинників міграцій.

Інформаційна база дослідження. Джерелами слугували наукові праці, статистичні дані Державної служби статистики України, а також регіональних управлінь статистики.

Обсяг і структура роботи. Робота складається з вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

1.1 Міграція населення як суспільно-географічна категорія

Міграція населення здавна привертає увагу дослідників: демографів, економістів, соціологів, географів, містобудівників, юристів, медиків, тощо. Пояснюється це не тільки тим, що у своїй сутності процес міграції населення є складним, що інтегрує в собі безліч процесів, а й відіграє важливу роль у розвитку суспільства.

Демографія, як і інші галузі науки, набуває прискореного розвитку, що супроводжується ускладненням категоріального апарату, утворенням нових понять, зміною і збагаченням змісту існуючих, що неминує призводить до дискусії. Жодне з понять демографії не має мабуть стільки різних тлумачень, як поняття «міграція населення». Якщо в теоретичних питаннях вживаються і навіть потрібні до остаточного внесення кілька точок зору на те саме явище, то в понятійному апараті це не припустимо. Досягти стабільності в тлумаченні не представляє серйозних труднощів, все залежить від узгодження вчених. Різний зміст поняття «міграція населення» відображає також різні ступені пізнання, що відображаються в ньому.

За етимологічним змістом міграція означає будь-які види переміщення, переселення людей (від латинського *migratio*, *migro* – перехожу, переселяюсь) [18].

Одне з перших понять міграції належить англійському вченому Е. Равенштайну, який у роботі «Закони міграції» зазначив, що «міграція – це безперервний процес, обумовлений взаємодією чотирьох основних груп чинників, що діють: у початковому місці проживання мігранта, на стадії його переміщення, в місці в'їзду, а також чинники особистого характеру» [8].

У соціологічному словнику визначення міграції, описують як «географічний рух індивідів або груп індивідів, тобто мобільності людей у

вужчому або ширшому географічному просторі» [19]. В економічній енциклопедії міграція представлено як «переміщення людей, етносів, їхніх частин або окремих представників, пов'язане зі зміною постійного місця проживання або з поверненням до нього» [3].

Інакше кажучи, у визначенні поняття «міграція» зосереджують необхідність зміни людиною місця проживання. Міграцію як «полімотивоване суспільне явище, викликане прагненням до задоволення потреб; воно є можливим завдяки мобільності людини та реалізується як у фізичному, так і віртуальному просторі» описує С.К. Бондирєва. [17].

О.У. Хомра міграцію населення обумовлює як «територіальні переміщення, що пов'язані зі зміною місця проживання» [4]. Л.В. Балдін визначає як «переміщення населення між країнами». [5].

Л.Л. Рибаківський вважає, що міграція це: «переселення населення однієї країни на територію іншої, що завершується зміною громадянства» [5]. Це визначення вказує на правову концепцію міграційного процесу.

Визначення міграції населення, що зустрічаються в науково-дослідній літературі об'єднують в такі групи:

а) найпоширеніше – рівнозначне поняттю «рух», Н.Н. Філіппов та В.А. Суков, вважаємо, що найточніше дають визначення поняттю: «Під міграцією населення розуміють переміщення по території країни, в більш широкому значенні воно представляє галузеве, територіальне, професійне і соціальне переміщення».

б) широке – що запобігає міграції, як сукупність механічних, професійних та галузевих переміщень. Прихильниками даного визначення є Е. Ф. Баранов і Б.Д. Бреєв, що зокрема пишуть: «Під міграцією населення в широкому сенсі слід розуміти будь-яке територіальне переміщення людей, пов'язане зі зміною пункту трудової діяльності, виду трудової діяльності та галузі праці».

с) визначення, у якому під міграцією населення розуміється будь-яке просторове переміщення. Так, наприклад, Ю.Н. Козирєв розглядає в

якості будь-якого міграційного переміщення, пов'язаного з «відвідуванням підприємств торгівлі, побутового обслуговування, зміною місця роботи в межах одного і того населеного пункту».

Як бачимо з вище наведеної інформації одні вчені за міграцію приймають будь-яке переміщення людей, а інші притримуються точки зору, що міграція обов'язково пов'язана з зміною прописки, а відповідно місця проживання. Треті ж за міграцію не сприймають щоденні переїзди до місць праці чи з іншими цілями, а також переміщення між окремими населеними пунктами без зміни місця проживання і називають це явище «територіальним переміщенням».

Щоб зрозуміти краще процес міграції слід розглянути комплекс явищ, що впливають на міграційну активність населення безпосередньо, зокрема: чинники, мотиви та фактори.

Виходячи з розробленої Б.С. Хоревим концепції міграційної рухливості населення, види територіальних переміщень можна звести в такі основні групи:

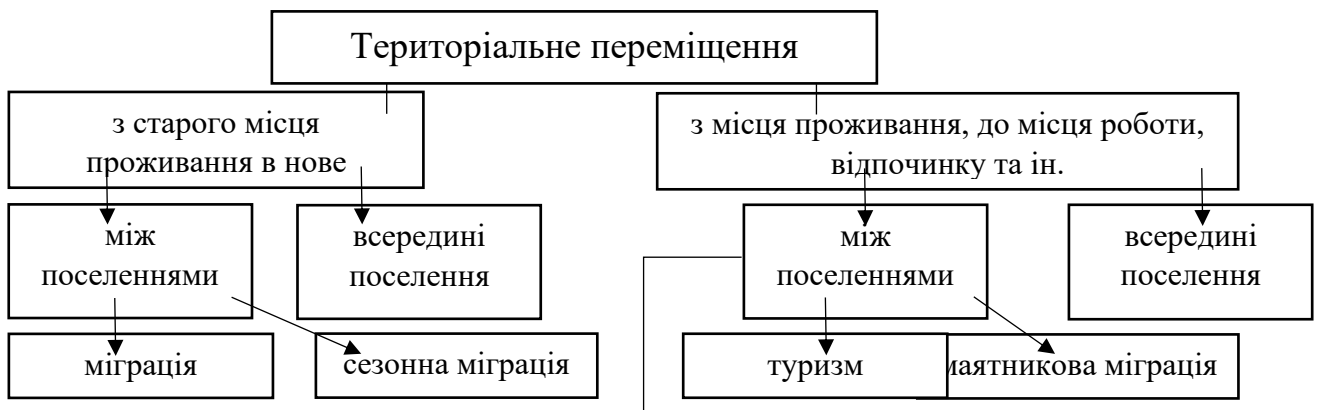

Рис. 1 Види територіальних переміщень

Кожен із цих видів вимагає особливої форми організації обліку та розгорнутої системи показників. Наявність деяких схожих рис у видах територіального переміщення дозволяє застосовувати для дослідження одних методів, розроблених при дослідженні других.

В сучасному трактуванні поняття міграції представляють наступним визначенням: «Міграція визначається як переміщення з різною метою людей

через кордони тих чи інших територіальних утворень з метою постійної чи тимчасової зміни місця мешкання» [2].

Міграцію можна охарактеризувати так:

- факт переселення;
- безперервна чи тимчасова зміна місця проживання і роботи;
- перетин кордонів певних територій;
- відсутність на колишньому місці проживання;
- постійне або тимчасове знаходження на новому місці проживання;
- зміна правового статусу мігранта.

Класифікація міграцій за напрямками та масштабами передбачає поділ на зовнішню (міждержавну) та внутрішню. Зовнішня міграція охоплює переміщення населення через державні кордони із зміною місця проживання. Вона поділяється на міжконтинентальну та субконтинентальну і включає різні форми, такі як трудова, сімейна, туристична, культурна та побутова. У другій половині XX століття міждержавна трудова міграція стала важливою складовою інтеграції міжнародного господарського та культурного життя. Трудовий потенціал, будучи ключовим виробничим фактором, шукає оптимального використання як у межах національної економіки, так і на глобальному рівні.

Зовнішня міграція має дві сторони:

- **Еміграція** — виїзд громадян за кордон для постійного чи тривалого проживання.
- **Імміграція** — в'їзд до країни з метою проживання, роботи, навчання або через потребу уникнути переслідувань чи дискримінації.

Внутрішня міграція охоплює переміщення населення в межах однієї країни. Вона може бути міською, сільською або міжміською і відбувається як у межах регіонів, так і між ними (міжобласна, внутріобласна, міжрайонна, внутрірайонна).

За характером потоку міграції поділяють на:

- **Постійні (безповоротні)** – зміна постійного місця проживання, що впливає на демографічний та трудовий потенціал регіону.
- **Тимчасові (зворотні)** – переміщення для виконання тимчасових завдань, наприклад, навчання чи роботи за контрактом.

Тимчасові міграції поділяються на:

- **Маятникові** – регулярні поїздки до місця роботи чи навчання. Вони поширені серед міського і сільського населення, але можуть призводити до втоми та зменшення часу на відпочинок.
- **Циклічні (сезонні)** – тимчасове переселення для сезонних робіт із поверненням на попереднє місце проживання.
- **Епізодичні** – нерегулярні поїздки з діловими, культурними чи іншими цілями.

За **законністю** мігранти поділяються на легальних (переміщення за наявності віз) і нелегальних (перетин кордонів без офіційного дозволу). За **організацією процесу** – на організовані (за участю державних або громадських структур) і неорганізовані (на власний розсуд). За **характером прийняття рішення** – добровільні та примусові (через політичні чи природні фактори, наприклад, катастрофи або переслідування).

Міграції також поділяються за:

- **Метою** – економічні, освітні, релігійні, туристичні тощо.
- **Причинами** – економічні, соціальні, політичні, екологічні та ін.
- **Соціальними та віковими групами** – трудові, навчальні, військові, пенсійні.

Міграційні процеси відображають кінцевий результат переміщення населення. При цьому виділяють поняття **міграційної мобільності** (готовність або здатність до переміщення з різними цілями) і **міграційної рухливості** (здатність динамічно переміщуватися відповідно до власних планів).

Класифікація міграцій є важливим інструментом для розуміння їх сутності, проте з часом вона може змінюватися залежно від суспільно-

політичних і економічних обставин. Це обумовлює необхідність вдосконалення методів вивчення міграційних процесів.

Таблиця 1.1 Класифікація видів міграції

Ознаки	Характеристика	Види міграції
Географічний напрям	Розрізняють міграції на короткі, середні та далекі відстані. Залежно від цього виділяють внутрішні (внутрішньорегіональна, міжрегіональна); Зовнішні (внутрішньоконтинентальна, міжконтинентальна) та транзитні міграції.	Внутрішня Зовнішня Транзитна
Напрямок руху	Напрямок руху визначається характером перетинання кордонів. Розрізняють: імміграцію (в'їзд до країни) та еміграцію (виїзд до країни).	Імміграція Еміграція
Тривалість перебування	Розрізняють тимчасову та постійну міграцію.	Постійна Тимчасова (довгострокова, короткострокова)
Правовий статус	Виділяють: законних та незаконних мігрантів.	Легальна Нелегальна
Мета	Відповідно до мети розрізняють: рекреаційну, релігійну, етнічну, екологічну, туристичну, ділову або трудову міграцію, а також міграції, що пов'язані з навчанням	Економічна Культурна Соціальна Культурна Політична Військова Освітня
Спосіб причетності	За способом причетності виокремлюють: добровільну, примусову, вимушену.	Добровільна Вимушена Примусова

З таблиці 1.1 представлено розгорнуту класифікацію видів міграції, засновану на особливостях просторової мобільності населення.

Міграція має різноманітний зміст, що визначається її функціями. На основі досліджень М.М. Слюсаревського та Л.Л. Рибаківського [16] можна виокремити такі основні функції міграції:

- **Прискорювальна функція** – сприяє розвитку просторової мобільності, змінюючи склад населення окремих регіонів і збільшуючи кількість місць проживання.
- **Селективна функція** – передбачає неоднакову участь соціально-демографічних груп у міграційних процесах, що призводить до змін у якісному складі населення (за віком, статтю, кваліфікацією тощо).
- **Функція перерозподілу робочої сили** – забезпечує ефективний розподіл трудових ресурсів між різними регіонами.
- **Функція розвитку населення** – сприяє соціально-психологічним змінам, розширенню можливостей у різних сферах життя, самореалізації, і формуванню ширшого світогляду.
- **Економічна функція** – забезпечує відповідність між попитом і пропозицією на ринку праці.
- **Відтворювальна функція** – дає можливість отримувати матеріальні вигоди від трудової міграції та сприяє збільшенню відтворення трудових ресурсів.
- **Соціальна функція** – підвищує соціальний рівень життя населення у зв'язку з економічним розвитком країни.

Міграційні процеси залежать від багатьох чинників. Вони здебільшого пов'язані із незадоволеністю умовами життя, що спонукає до переїзду в інші країни.

На основі аналізу наукових праць, присвячених проблемам міграції [4; 7; 9; 14], можна визначити як основні чинники, так і позитивні й негативні аспекти міграції. Вони згруповані у п'ять категорій: економічні, соціальні, культурні, політичні та екологічні (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2

Чинники формування міграційних процесів

Чинники	Негативні сторони	Позитивні сторони
Економічні	- Низька заробітна плата - Низька якість життя - Високий рівень безробіття - Економічна нестабільність - Низький рівень соціальних виплат	- Висока заробітна плата - Висока якість життя - Наявність робочих місць - Стабільний розвиток економіки
Соціальні	- Низька якість освіти - Погані умови праці - Відсутність можливостей для професійної самореалізації - Недоступна система охорони праці - Низький рівень соціальних виплат	- Висока якість освіти - Гарні умови праці - Наявність можливостей для професійної самореалізації
Культурні	- Релігійні переслідування - Етнічна дискримінація - Расова дискримінація	- Свобода віросповідання - Відсутність етнічної та расової дискримінації
Політичні	- Відсутність демократії - Політична нестабільність - Корумпованість владних структур - Високий рівень злочинності	- Розвинена демократія - Стабільність політичної системи - Відсутність корупції - Низький рівень злочинності
Екологічні	- Забруднене навколишнє середовище - Екологічні катастрофи, природні катаклізми	Краща екологічна ситуація

Велика кількість міграційних процесів створила передумови виникнення різних теорій міграції. Кожен науковець виокремлює різні причини міграції, що призводить до безлічі дискусій. Тому дійшли до згоди розділяти теоретичні підходи на дві групи: теорії, що розглядають аспекти і мету міграції та теорії, що зосереджені на аналізі факторів саморозвитку міграції. [19].

1.2 Методи дослідження міграційних процесів регіону

Найперше слід зауважити, що методами дослідження займається методологія, яка є «системою принципів і способів організації та побудови теоретичної і практичної діяльності, а також вченням про цю систему» [16]. Вона розробляє і включає як загальнонаукові, методи наукового пізнання, використовуються методи, які використовуються всіма науками, так і конкретнонаукові методи, що є специфічними для певних наук [16].

Методологія є складовою частиною філософії і саме остання запропонувала загальнонаукові методи дослідження – індукції та дедукції, аналізу та синтезу, опису й вимірювання тощо.

Методологічною базою географії населення є також і більш конкретнонаукові методи дослідження, а зокрема групи статистичних, математичних, загальногеографічних, історичних та соціологічних методів.

Дослідження міграцій населення ґрунтується на використанні комплексного підходу, що включає як якісні, так і кількісні методи. Основні методи аналізу міграційних процесів включають статистичні, демографічні, соціологічні, економічні та математичні підходи.

Статистичний метод базується на аналізі даних перепису населення, статистики міграційних служб і соціальних досліджень. Основними показниками є:

- **Коефіцієнт міграції:**

$$K_m = \frac{M}{N} \times 1000,$$

де М – кількість мігрантів за певний період, N – середньорічна чисельність населення.

- **Баланс міграції (міграційний приріст):**

$$B_m = P - V,$$

де Р – кількість прибулих, V – кількість вибулих.

Демографічний метод використовується для аналізу змін демографічних характеристик населення внаслідок міграції. Зокрема, обчислюється **відносна частка мігрантів у структурі населення:**

$$D_m = \frac{M}{T} \times 100,$$

де М – кількість мігрантів, Т – загальна чисельність населення.

До основних статистичних методів, які широко застосовуються при аналізі динаміки міграційних переміщень належить метод групувань (видів, напрямків, форм та ін.) міграцій, середніх величин та кореляції.

Метод групувань виділення груп видів, форм, напрямків за якоюсь однією ознакою. Найбільш цінними вважаються комбіновані угруповання за кількома ознаками, що дають можливість виявити певні залежності між взаємопов'язаними процесами.

Метод середніх величин застосовувався на першому етапі досліджень, коли ставиться завдання дати узагальнений аналіз особливостей структури міграції за допомогою таких показників:

- 1) середня людність;
- 2) середня густота;
- 3) середньобласні та середньо державні показники.

Оскільки метод середніх величин має обмежений діапазон застосування, тому його застосовував у поєднанні з математичними та статистичними методами.

Кореляційний метод застосовувався для визначення ступеня залежності та взаємозв'язків міграційних показників від інших суспільно-просторових процесів. У дослідженні міграцій населення застосовувалися коефіцієнти парної, множинної та рангової кореляції. Кореляційна залежність відображає кількісне співвідношення між міграційними та іншими процесами, кожне з яких перебуває під впливом значної кількості інших причин. За допомогою кореляційного методу визначалися найважливіші чинники, що мають найбільший вплив на динаміку та структуру розселення.

З групи загальногеографічних методів використовувались методи типологічних класифікацій, порівняльно-географічного аналізу та картографічний.

Метод типологічних класифікацій поселень дає можливість узагальнити і класифікувати велику кількість міграційних характеристик за певними ознаками (людністю, географічним положенням, часом виникнення, функціями, умовами розвитку тощо).

Метод порівняльно-географічного аналізу належить до традиційних географічних методів дослідження, який застосовується для вивчення особливостей динаміки та структури міграцій в різних регіонах країни чи регіону. Він передбачає регіональний підхід до вивчення міграції населення, який дає можливість не лише виявити регіональні тенденції динаміки міграційних переміщень, специфіку його структурної трансформації, але й регіональні між проходженням тих чи інших міграційних процесів. Порівнюючи динаміку й структуру міграції у двох регіонах, розкриваються причини даних особливостей і вплив на міграційну ситуацію даних регіонів у майбутньому.

Картографічний метод широко застосовується при аналізі основних міграційних процесів. Для вивчення міграції населення традиційно

складаються карти напрямків, об'ємів, інтенсивності районування та інших явищ міграції. Карти ж відображають стан та динаміку міграційних процесів. В роботі представлено цілий ряд картосхем, що характеризують міграційні особливості регіону дослідження.

Також важливими при вивченні міграційних процесів є група історичних методів зокрема:

історико-генетичний який полягає у виявленні причин та виділенні етапів формування міграційної активності населення;

порівняльно-історичний, що передбачає аналіз особливостей розвитку процесів міграції населення, властивостей подібності у різні історичні періоди розвитку країни та регіону;

ретроспективного підходу, який включає вивчення динаміки та структури міграційних процесів в минулому, виявлення його компонентів, що збереглися від минулих епох, та ступеня відповідності їх сучасним умовам і чинникам життєдіяльності суспільства.

Значне місце у дослідженні міграції населення області займає група математичних методів, серед яких найпоширенішим є метод математичного моделювання. Моделювання — це метод опосередкованого вивчення об'єктів, явищ чи процесів за допомогою моделей, коли безпосереднє вивчення неможливе або недоцільне. В такому разі створюється модель, яка замінює ті аспекти і властивості оригінала, що є предметом дослідження. Метод моделювання значно розширяє можливості наукового пізнання, оскільки дає змогу усунути вплив другорядних чинників [16].

Найчастіше моделі міграції населення розподіляють на:

- описові;
- імітаційні;
- оптимізаційні.

Описові моделі пасивно характеризують різні системи. В моделях оптимізації присутня функція мети, яка дозволяє оцінити ефективність різних станів систем, що моделюються.

Імітаційні моделі – перехідні між моделями описовими і оптимізаційними, – не дають оптимальних рішень, однак шляхом маніпулювання різними параметрами дозволяють дослідити альтернативи функціонування системи.

Не менш важливе значення має розподіл моделей міграції на:

- агрегатні;
- індивідуальні.

Індивідуальні (наприклад, імітаційні) будуються на основі даних про міграційну поведінку окремих індивідів, тоді як при побудові агрегатних моделей приходить абстрагуватися від поняття «індивід».

Також важливим є виділення наступних груп моделей:

- просторово-картографічних;
- взаємозв'язків;
- статево-вікових пірамід;
- міграційних потоків.

При моделюванні міграції населення, моделі взаємозв'язків отримали найбільше поширення. Їх побудова базується на наявності взаємозв'язків між міграцією населення і іншими явищами (факторами). Соколов М. А. виділив серед них пов'язані з:

- а) рівнем розвитку продуктивних сил;
- б) системою продуктивних відносин;
- в) рівнем розвитку нормативно-правових державних інститутів [5].

Також нами при вивченні впливу факторів використовуються різні статистичні методи: групування; індексний; дисперсний аналіз; кореляційний аналіз.

Статево-вікова структура мігрантів – в основі якої стоїть розподіл мігрантів на вікові групи, а також ці вікові групи розподіляються на чоловічі та жіночі (статево-вікова піраміда мігрантів) показує взаємозв'язок мігруючих чоловіків і жінок у певній віковій групі і має високе наукове значення, краще проаналізувати динаміку демографічних процесів.

Моделі міграційних потоків будуються для того, щоб визначити в якому напрямку проходить, або коли почнеться міграція з одного району в інший. Дана модель характеризується поширенням напрямків міграції, а саме з працenaдлишкових у працедефіцитні регіони країни, області чи району.

Методи прогнозування міграцій населення. Передбачення розвитку міграційних процесів як будь-якого соціального явища базується на діалектично-заперечуючих положеннях. З одного боку майбутнє не є аналогом сучасного часу, з другого воно може бути розкрито тільки на основі аналізу минулого і теперішнього.

Прогнозування можливе для всіх показників, що супроводжують міграцію населення, але точність буде залежати від фактору часу, який є головним у процесі прогнозування. Прогнози поділяють на:

- короткострокові (до 5 років);
- середньострокові (5-10 р);
- довгострокові (10-15 р.).

Саме від фактору часу й залежить правдивість та точність прогнозу в майбутньому. Але фактори побічної дії теж мають значний вплив, зокрема:

- 1) рівень розвитку суспільства в культурно-політичному та економічному плані;
- 2) ВВП на душу населення;
- 3) середньорічний приріст населення;
- 4) кількість та якість лікарів та медичних послуг на 10000 населення;
- 5) рівень безробіття.

Прогноз не обов'язково являє собою модель майбутнього, так як прогнозувати можна не тільки розвиток явищ, але й їх поширення і структуру. Ідентичність методики прогнозування міграції населення з часом і їх розподіл в просторі посилює як просторові, так і часові підходи. Закономірності розвитку в часі з успіхом можна використовувати і для просторових моделей прогнозів і навпаки. Тому, щоб досягнути бажаного результату можна

використовувати їх в комплексі. Отже, результати прогнозу міграції населення є основою для вирішення завдань її планування. Прогноз є важливою ланкою в дослідженні міграцій, а тому його вивчення і вдосконалення є основним напрямком для дослідників, і вважаю, що в майбутньому прогнози стануть точнішими з тривалістю часу і досконалішими як в часових так і в просторових рамках. Для досконалості прогнозів міграцій необхідно перш за все достовірність даних статистики, особливо зовнішніх міграцій.

РОЗДІЛ 2

ЧИННИКИ ТА ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ОСНОВНИХ МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1 Історичні передумови формування сучасних міграційних тенденцій в регіоні

Чернівецька область, розташована на межі двох країн, має вигідне транспортно-географічне положення. До 2006 року регіон виступав донором мігрантів для інших областей України та світу. Однак із 2006 року область увійшла до групи регіонів із позитивним міграційним сальдо.

Відповідно до офіційних даних 2007 року, Чернівецька область стала одним із лідерів серед адміністративних одиниць за міграційною привабливістю. Подібна ситуація спостерігалась і в 1991–1993 роках після розпаду СРСР, коли в країні відбулися значні політичні, економічні та соціально-культурні зміни. Проте через політичну нестабільність і низький рівень економіки міграційні потоки змінили напрямок, що призвело до міграційного скорочення, яке почалося у 1994 році й торкнулося й Чернівецької області.

Після проголошення незалежності України основними напрямками зовнішньої міграції стали країни Америки, Європи та Азії. У 1995 році міграційне скорочення населення області склало 1533 особи.

Аналіз змін коефіцієнтів інтенсивності чистої міграції за період 1995–2008 років виявив, що 2001–2002 роки стали перехідними, позначеними суттєвим скороченням міграційного потоку. З 2006 року ситуація почала поступово покращуватися, демонструючи позитивну динаміку.

І. Костащук та Н. Заблотовська та М. Марфійчук аналізуючи територіальні та часові відміни в значеннях коефіцієнтів інтенсивності міграції виділяють три групи районів: «І група визначається додатними показниками на початку періоду дослідження та від’ємними у 2007 році. До неї ми віднесли Герцаївський, Глибоцький, Кельменецький та Сокирянський райони для яких, на зразок загальнообласних тенденцій, було характерним

зниження показників коефіцієнтів інтенсивності чистої міграції до 1998 р. та наближення їхніх показників в бік додатних значень, починаючи з 2005 року; II група – характеризується від’ємними значеннями коефіцієнта інтенсивності чистої міграції впродовж досліджуваного періоду. Дану групу складають Вижницький, Новоселицький, Путильський, Заставнівський та Хотинський райони; до III групи ми віднесли адміністративні одиниці, для яких коефіцієнти інтенсивності чистої міграції були додатним протягом усього періоду, або змінювався в позитивний бік. За значеннями досліджуваного показника її склали м. Чернівці, Кіцманський та Сторожинецький райони. Інтенсивність міграційних переміщень в їхніх межах обумовлена соціально-економічною привабливістю їх адміністративних центрів, або прилеглистю до обласного центру». [13].

Рис. 2.1 Природний та міграційний приріст населення у Чернівецькій області впродовж 1990-2020 рр.

У 2007 році в Чернівецькій області загальний коефіцієнт вибуття становив 13,1 ‰. Найчисленнішим було населення Заставнівського, Глибоцького, Сокирянського та Новоселицького районів.

Показник міграційної активності населення Чернівецької області становив станом на 1 січня 2021 року 27,5 осіб на 1000 жителів. Найактивнішими були жителі м. Чернівці, колишніх Сокирянського, Кельменецького, Кіцманського та Сторожинецького адміністративних районів.

За даними 2021 року можна виділити три групи районів.

- І група – обласний центр та два адміністративні райони, що мають позитивний напрям міграції населення. В цю групу входять: місто Чернівці (22,8%), а також колишні Кіцманський (5,2%) та Сторожинецький (3,8%) райони, це зумовлено розвитком великого міста та впливом на сусідні до нього райони.
- II група – Глибоцький, Герцаївський, Кельменецький та Путильський райони, з показниками ефективності міграції (0 – (-17)%).
- III група – Хотинський, Вижницький, Заставнівський, Сокирянський, Новоселицький райони, з показниками ефективності міграції (-32 – (-63)%).

В Чернівецькій області домінуючою є внутрішньообласна міграція (64%), міжрегіональна (31%), міждержавна (5%).

Область входить до великого західного регіону, де поширені маятникові міграції населення, які спричинені несумісністю між розташуванням виробництва і трудових ресурсів. Маятникова міграція представлена в м. Чернівці, Сторожинці, Хотині та Кіцмані. І. Костащук та Н. Заблотовська та М. Марфійчук також виділяють «Вижницько-Бергомetsьку зону маятникових міграцій».

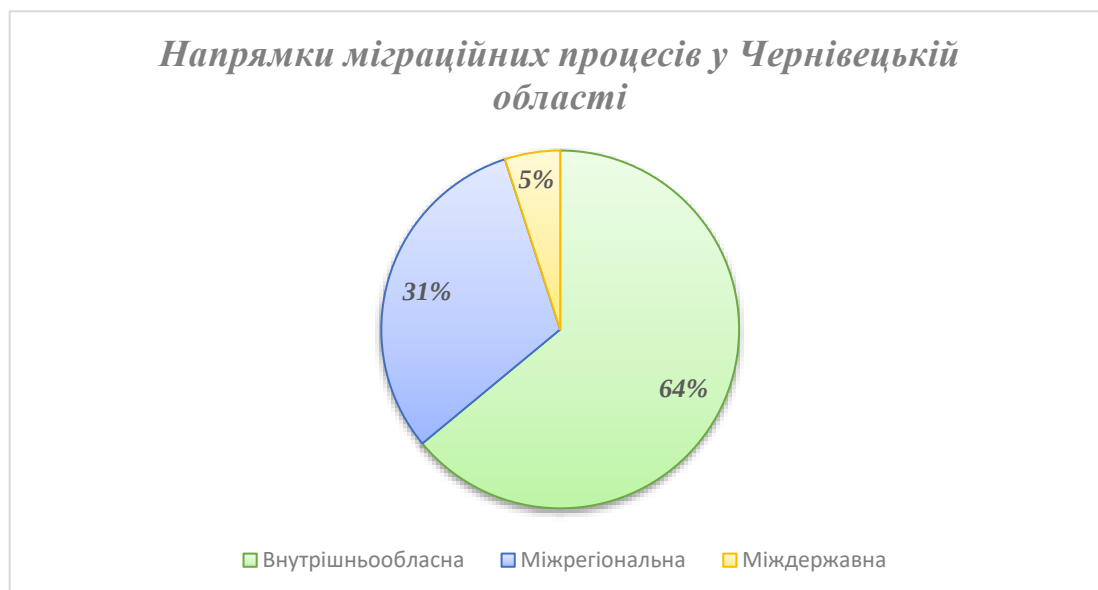

Рис. 2.2 Напрямки міграційних процесів у Чернівецькій області

Виходячи з вищезазначеного можна зазначити, що для Чернівецької області притаманним є висока інтенсивність міграцій. Це пов'язано з сприятливими соціально-економічними передумовами для розвитку господарства, а також забезпеченістю робочими місцями, що не може не приваблювати обласні та районні центри.

2.2 Демографічні передумови формування міграційних потоків

Дослідження демографічного розвитку охоплює аналіз змін структури населення в часі, включаючи чисельність, людність, темпи зростання чи скорочення, природний приріст, міграційне сальдо, а також статеві-віковий склад. У Чернівецькій області чисельність населення зазнавала постійних змін під впливом різноманітних чинників: соціально-економічних, демографічних та міграційних процесів. Значний вплив мали історичні події, зокрема війни, голодомори, індустріалізація, колективізація, Чорнобильська катастрофа та економічна криза 1990-х років.

Через ці події спостерігалися значні втрати серед молодого населення, що призводило до зменшення народжуваності та погіршення статево-вікової структури.

Демографічні зміни за періодами були наступні:

1. **1959–1970 рр.** Середній приріст населення у населених пунктах області коливався від -248 до +2955 осіб на рік. Найбільше зростання відзначалося у міських поселеннях, зокрема в м. Чернівці, а також у Сокирянському, Кельменецькому, Хотинському, Новоселицькому, Сторожинецькому та Глибоцькому районах. Сільські поселення поблизу міст також демонстрували позитивну динаміку (+10 – +50 осіб/рік), тоді як окраїни залишалися зі зниженими показниками.

2. **1970–1979 рр.** Темпи змін населення коливалися в межах від -300 до +3400 осіб на рік. Продовжувалося зростання чисельності у міських поселеннях, за винятком Сокирянського і Бергомetsького районів, де з'явилося нове місто Новодністровськ. У сільській місцевості приріст був мінімальним, до +3,5 особи на рік. Позитивні показники спостерігалися в Герцаївському, Новоселицькому та Глибоцькому районах.

3. **1979–1989 рр.** Приріст населення у міських поселеннях залишався незначним. Найвищі показники фіксувалися в м. Чернівці (+4000 осіб/рік), тоді як у м. Вашківці та смт Кострижівка спостерігалось зменшення до -10 осіб/рік. У сільській місцевості домінували негативні показники (-1 – -2 особи/рік).

4. **1989–2001 рр.** Відбувся суттєвий спад населення (-3700 до +112 осіб/рік). Найбільші втрати зафіксовано в м. Чернівці (-3700 осіб/рік) і м. Сокиряни (-150 осіб/рік). Позитивна динаміка спостерігалася лише в окремих районах, таких як Кіцманський, Сторожинецький та Новоселицький, де приріст досягав +10 осіб/рік. Сільські поселення мали незначний приріст (0 до -1 особи/рік), зокрема в Новоселицькому, Вижицькому, Путильському та Кіцманському районах.

5. **2001–2021 рр.** Показники приросту залишалися переважно негативними. У м. Чернівці відновилося зростання населення (+2100 осіб/рік), а також у Красноільському, Глибоцькому, Путильському та

Новодністровському районах. Інші міста та селища міського типу демонстрували скорочення чисельності населення.

Аналіз демографічних і економічних показників вказує на те, що середньорічний абсолютний приріст населення є важливим індикатором демографічного розвитку, але не розкриває повної картини змін. Виявлено тенденцію до негативного приросту населення, особливо у сільських регіонах, тоді як міста, зокрема Чернівці, демонструють стабільну позитивну динаміку.

Найстійкіші поселення з позитивним приростом розташовані в зоні впливу м. Чернівці (близько 20 сіл), а також у південних і південно-західних районах, що пов'язані з гірськими територіями та етнічною специфікою. Вплив Чернівців є визначальним для майбутніх векторів демографічного розвитку регіону.

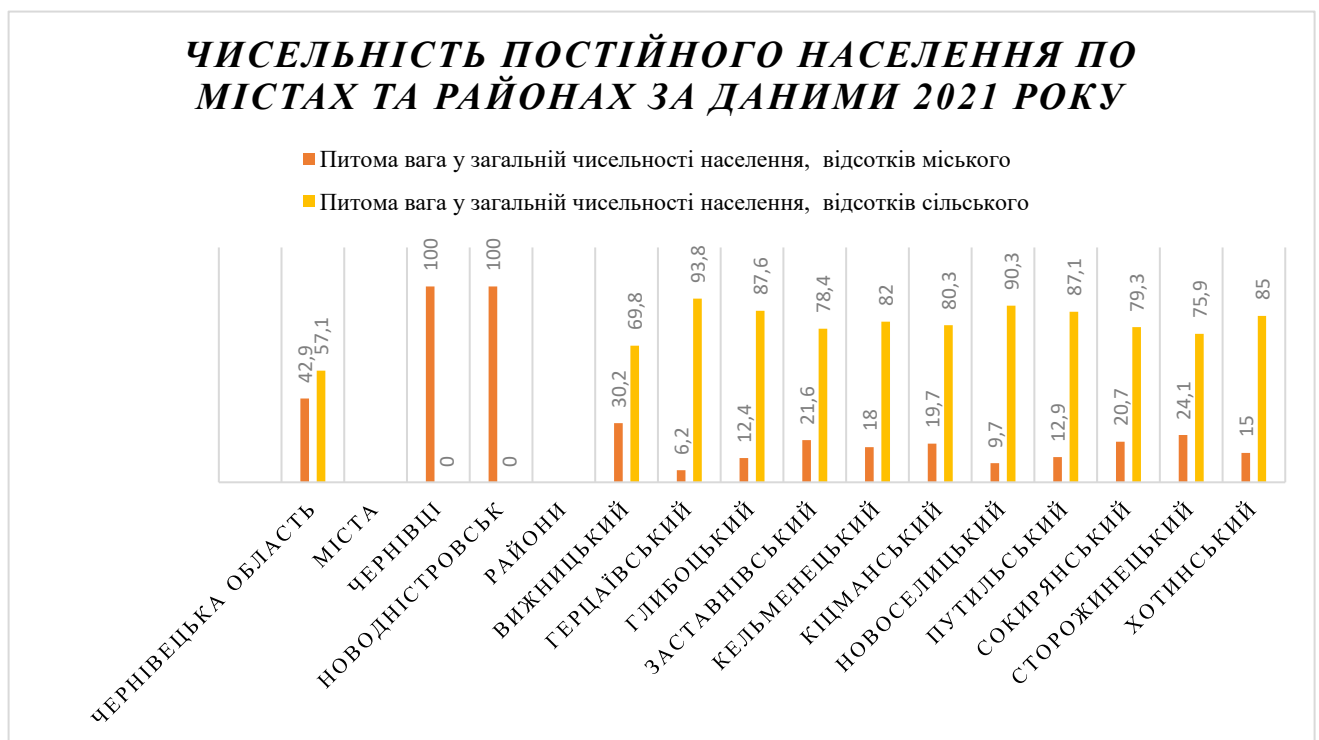

Рис. 2.3 Чисельність постійного населення по містах та районах за даними 2021 року

2.3 Соціально-економічні аспекти перебігу міграційних процесів у Чернівецькій області

Для дослідження соціально-економічних аспектів перебігу міграційних процесів варто зауважити, що існують фактори, які штовхають на міграцію, і фактори притягання.

Факторами виштовхування, можуть бути причини, через, які громадяни залишають країну (або певний населений пункт, якщо це внутрішня міграція), а факторами виштовхування є певні причини переїзду в певну країну.

Для Чернівецької області характерні такі групи факторів:

1. Соціально-політичні фактори: війна або конфлікт, загроза конфлікту.

2. Демографічні та економічні фактори, що впливають на переміщення і міграцію людей. Збільшення чи зменшення, старіння чи молодість населення, що мають вплив на економічне зростання і можливості працевлаштування. Демографічна і економічна міграція пов'язана з безробіттям і загальним станом економіки. А також отриманням більш високої заробітної плати і більш високим рівнем життям. Якщо економічні умови погіршуються, то є велика ймовірність, що більшість людей мігрують до країн з кращими перспективами.

Протягом 2014-2019 рр. основними факторами, стали агресивні дії Російської Федерації, пов'язані з анексією Криму та початком збройного протистояння на території Донбасу. Втрата контролю над частиною промисловості Донбасу, зростання витрат, пов'язаних з підвищенням боєздатності Збройних Сил України, а також втрата частини зовнішніх ринків збуту негативно вплинули на розвиток економіки України. [6]. Це стало передумовою для падіння життєвого рівня населення, зокрема й в Чернівецькій області.

Основною причиною масштабного переміщення населення України з 2014 року було розгортання збройного протистояння на Сході України. Через

це внутрішня трудова міграція є однією з загроз економічної безпеки держави.

Міжобласні міграційні потоки в Україні переважно спрямовані із західних регіонів до східних і південних областей. У минулому значну частину цих переміщень становили організовані мігранти, переселення яких відбувалося за державної підтримки.

Останнім часом значна кількість працездатного населення Чернівецької області виїжджає за межі регіону, переважно з метою працевлаштування та заробітку. Основними чинниками, що зумовлюють цей процес, є:

- **Недостатній попит на робочу силу** в малонаселених пунктах і сільській місцевості, де також бракує робочих місць, що стимулює внутрішню міграцію.
- **Низький рівень заробітної плати**, що не дозволяє забезпечити життєві потреби, такі як придбання житла, отримання освіти чи ведення якісного і гідного життя. Це стосується як молодих сімей, так і людей середнього віку.
- **Відсутність умов для самореалізації та особистісного розвитку** в сільській місцевості та малонаселених районах, що також є додатковим чинником внутрішньої міграції.
- **Політична нестабільність та військовий конфлікт на сході України**, які посилюють почуття незахищеності.
- **Поширена корупція** та відсутність ефективного захисту громадян від зловживань владою.
- **Невигідні умови для розвитку підприємництва**, зокрема нестабільність і ризики для малого та середнього бізнесу.

Ці фактори не є вичерпними, проте вони відіграють ключову роль у стимулюванні трудової міграції. Для подолання цих проблем необхідна комплексна державна стратегія, яка передбачає спільні зусилля на національному та регіональному рівнях. Це передбачає вдосконалення

механізмів економічного розвитку, створення робочих місць, підвищення рівня життя населення та забезпечення умов для самореалізації громадян.

Водночас Україна не є привабливою для іммігрантів. На тлі несприятливих демографічних тенденцій вплив працездатного населення може стати суттєвим гальмом для економічного зростання. Відставання України від сусідніх країн за рівнем добробуту, найімовірніше, збережеться у середньостроковій перспективі, що може лише посилити міграційні процеси.

На основі дослідження та аналізу впливу різного роду чинників на міграційні процеси нами була розроблена класифікація даних чинників.

Класифікація чинників подана у схемі 2.2.

Виділено 5 основних груп чинників – природні, соціально-економічні, релігійні, демографічні та політичні, які в свою чергу поділяються, ще на низку чинників. Найбільший вплив на сьогоднішній день мають соціально-економічні та політичні.

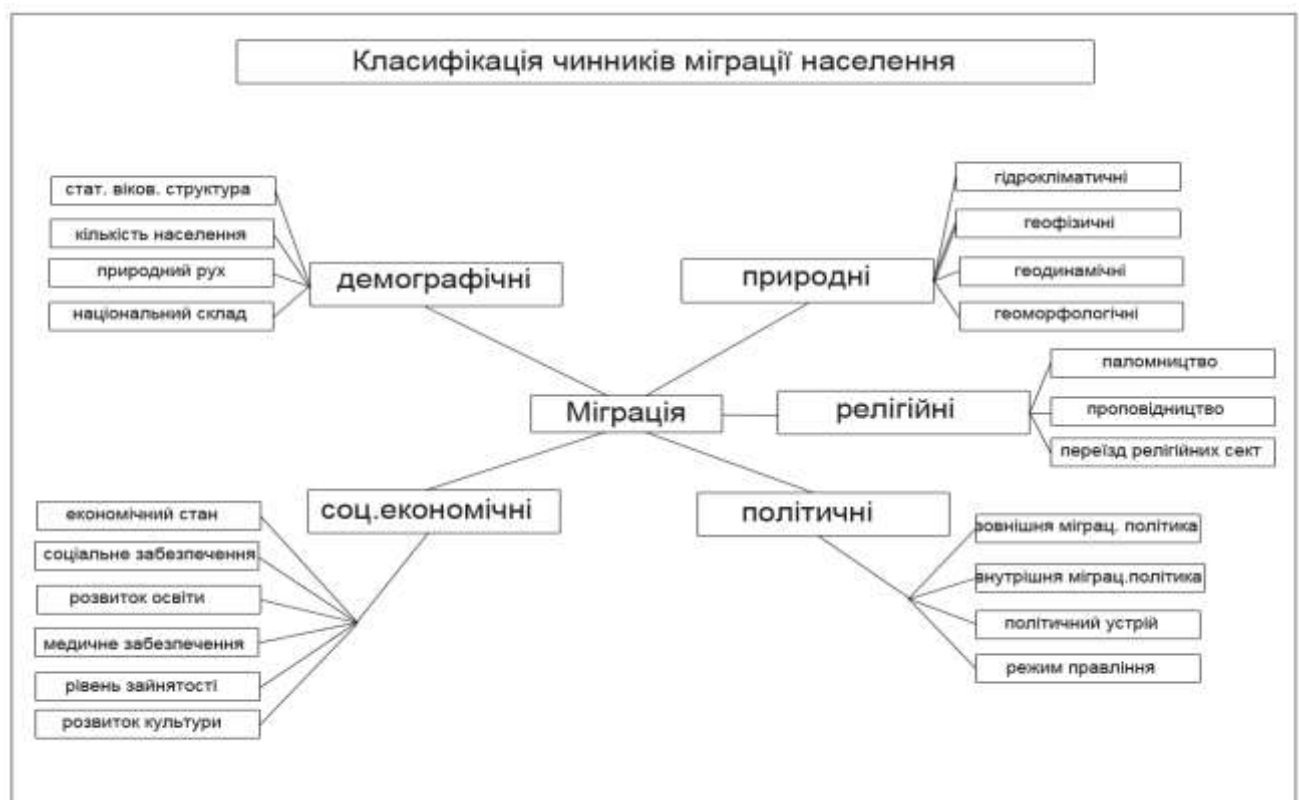

Схема. 2.3 Класифікація чинників міграції населення

Релігійні та демографічні чинники діють опосередковано оскільки є похідними від перших двох. Природні в основному відображають ставлення населення до того чи іншого виду довкіль, викликаючи таким чином сезонні переміщення населення з робочою чи туристично-рекреаційною метою.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У ЧЕРНІВЕЦЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1 Участь мігрантів Чернівецької області у «хвилях міграції населення Українців»

Для Чернівецької області як і для всієї України є характерними наявність періодів масової міграції «хвилі міграції». Для території України та області зокрема були властиві 4 хвилі [1, 2]:

- Перша хвиля «трудова» розпочалась у середині XIX століття і до початку Першої світової війни;
- Друга хвиля «інтелектуальна» 1920-1930рр.;
- Третя хвиля «політична» 1947-1953рр.;
- Четверта хвиля «заробітчанська»

Першу хвилю української еміграції історики часто називають трудовою, оскільки основною причиною виїзду людей за кордон був пошук кращих умов для праці. У цей період міграція з українських земель носила масовий характер і була спрямована до регіонів, які відчували значну потребу в дешевій робочій силі. Спершу українці обирали для поселення переважно Бразилію та Аргентину. Однак із середини 1890-х років найбільш популярними країнами для еміграції стали США та Канада. Менші потоки переселенців спрямовувалися до Австралії, Нової Зеландії, Гавайських островів і деяких інших районів Тихого океану та Далекого Сходу.

Переважаюча частина емігрантів складалася з вихідців із Галичини, Буковини та Закарпаття – територій, що тоді входили до складу Австро-Угорської імперії. Ці регіони зазнавали як економічних труднощів, так і політичного та національного гноблення з боку австро-угорських властей, що й стало однією з ключових причин масового переселення населення.

Окрім економічного тиску, існували й інші чинники, які виснажували український народ: надмірно високі податки, боргові зобов'язання, зростання чисельності населення, що призводило до дроблення селянських земель, та

низька заробітна плата промислових робітників. У сукупності ці обставини сприяли посиленню еміграційних процесів, змушуючи багатьох залишати рідну землю.

Основну частину першої хвилі еміграції становило селянство із західних регіонів України: Закарпаття, Буковини та Галичини. Проте еміграція також поширювалася з Лівобережної України. У період із кінця XIX століття до 1920-х років із України до США виїхало 256,1 тис. осіб (у тому числі 235 тис. з Австро-Угорщини та 5,4 тис. із Росії), до Канади – 135 тис., до Бразилії – 47,3 тис., до Аргентини – 15 тис. Масовість виїздів була настільки значною, що окремі регіони практично знелюднювалися.

Міжвоєнний період позначив початок другої хвилі еміграції. Перша світова війна негативно вплинула на міграційні процеси, оскільки українські території опинилися по різні боки фронту через протистояння Російської імперії та Австро-Угорщини. Після завершення війни, з 1920-х до 1930-х років, розпочалася друга хвиля еміграції, яку називають політичною. На цей раз виїжджали не лише селяни, а й робітники, інтелігенція та ветерани армії УНР.

Після розпаду Австро-Угорської імперії Галичина була окупована Польщею, Буковина – Румунією, а Закарпаття – Чехословаччиною. Складні економічні умови в цих регіонах призвели до нових хвиль еміграції. Протягом другої хвилі понад 67 тисяч українців переселилися за океан. Вони знаходили притулок як у степових районах Західної Канади, так і в промислових містах східної частини країни, працюючи на фабриках і заводах.

Чимало українців також опинилися в Західній Німеччині, тікаючи від радянської окупації. У таборах для переміщених осіб сформувалася окрема спільнота, яка згодом налічувала близько 200–250 тисяч людей. У Європі залишилося приблизно 80 тисяч українців, тоді як більшість переїхала до США, Канади, Південної Америки та Австралії.

Третя хвиля. Починаючи з 1947 року Америка лише раз відчиняла двері для емігрантів з Європи. Тоді сотні тисяч українців перебували в таборах для біженців та військовополонених у Німеччині, Австрії, Бельгії, Великій Британії. Серед них було чимало "остарбайтерів" — людей, вивезених з України під час Другої світової війни на примусові роботи в Німеччину; значну частину становили колишні вояки УПА, ветерани української дивізії "Галичина", яким вдалося прорватися на Захід й уникнути ліквідації радянськими спецслужбами [4].

Власне третя хвиля тривала з 1947-го по 1953 рік. Упродовж цього короткого часу з Чернівецької області до Канади приїхали 37 тисяч українських емігрантів, а у Сполучені Штати Америки — 180 тисяч. Цього разу серед прибульців була велика кількість інтелігенції та науковців.

Третя хвиля української еміграції виявилася найчисельнішою. У період з 1947 до 1953 року до Канади прибуло понад 30 тисяч переміщених осіб українського походження. Їх залучали до роботи в сільському господарстві, гірничодобувній промисловості та на лісорозробках. Завдяки цьому українська діаспора в Канаді сформувала міцну громадську й релігійну спільноту, що включала Конгрес українців Канади, який є членом Світового конгресу українців.

Четверта хвиля еміграції суттєво відрізняється від попередніх. Вона була спричинена складними економічними умовами після розпаду Радянського Союзу. Більшість емігрантів цього періоду мали вищу освіту або технічні спеціальності, а також володіли англійською мовою, що значно спрощувало працевлаштування за кордоном.

Після здобуття Україною незалежності розпочалася четверта хвиля еміграції, зумовлена соціально-економічними труднощами. Основну частину мігрантів становили трудові мігранти. За останні 10-12 років країну покинуло близько 7 мільйонів осіб. Характерною рисою цієї хвилі є те, що багато українців працюють за кордоном нелегально, не оформлюючи офіційну еміграцію.

На сьогодні кілька мільйонів українців працюють у Росії, 300–400 тисяч – у Білорусі, 500 тисяч – у Португалії, 350 тисяч – у Греції, понад мільйон – у США, трохи менше мільйона – у Канаді (без урахування попередніх хвиль еміграції), 450 тисяч – у Німеччині. Ці дані є офіційними, але реальна кількість мігрантів значно перевищує зазначені цифри.

За приблизними даними за межами України проживають понад 15,0 мільйонів українців, у Росії – 10, Канаді та США – по 1 мільйону, Білорусі – 1,5 мільйони, Польщі – 400,0 тисяч, Португалії, Іспанії, Аргентині – по 300,0 тисяч, Бразилії – 500,0 тисяч, Молдові – 650,0 тисяч, Казахстані – 700,0 тисяч тощо.

У багатьох країнах світу закордонні українці об'єднались в громадські організації з метою збереження своєї ідентичності, мови, культури, традицій.

3.2 Внутрішні міграційні процеси в регіоні

Протягом останніх 15 років на території Чернівецької області спостерігається стійка тенденція збереження негативних міграційних показників. Це спричинило формування середнього рейтингового значення 10,0, що свідчить про певну стабільність у динаміці цього процесу.

У структурі міграційного руху області домінує внутрішньообласна міграція, яка складає 64% від загального обсягу. Міжрегіональна міграція становить 31%, тоді як міждержавна залишається на рівні 5%. Внутрішньообласна міграція переважає у всіх районах регіону, що є природним для території з компактною площею.

Особливістю області є значний вплив обласного центру – міста Чернівці – як головного ядра тяжіння міграційних потоків. Фактично, Чернівці визначають основні напрями руху населення в межах регіону. Єдиним винятком є північна частина Хотинського району, де певний вплив має сусіднє місто Кам'янець-Подільський, яке притягує трудові та навчальні ресурси з цієї території.

Чернівецька область входить до складу великого західного регіону України, до якого також належать Івано-Франківська, Львівська, Закарпатська та Тернопільська області. Для цього регіону характерні маятникові міграції, які є особливим видом територіального перерозподілу трудових ресурсів. Цей тип міграції, зазвичай, не впливає на зміну постійного місця проживання населення, але відіграє значну роль у щоденному пересуванні робочої сили. Явище маятникових міграцій зумовлене дисбалансом між розміщенням виробничих об'єктів і наявними трудовими ресурсами, а також розвинутою транспортною інфраструктурою.

В межах області такі міграції найчастіше відбуваються за схемою: малі міські поселення – обласний центр – малі міські поселення (наприклад, Кіцмань – Чернівці – Кіцмань) або село – місто – село (Мамаївці – Чернівці – Мамаївці). Основними центрами маятникових міграцій є міста Чернівці, Кіцмань, Сторожинець і Хотин.

Окремо слід виділити Вижницько-Берегометську зону маятникових міграцій. Її виникнення пов'язане з наявністю у цьому регіоні підприємств деревообробної галузі та туристично-ділових центрів. На початку 1990-х років ця зона посідала друге місце за обсягами маятникових міграцій після Чернівців і досі зберігає своє значення. Розвиток цього явища сприяє мобільності населення регіону та забезпечує більш ефективне використання трудових ресурсів області.

3.3 Міжрегіональні процеси в регіоні

У кінці XX – на початку XXI століття найбільше додатне сальдо міжрегіональних міграцій було характерне для Києва, який виступав потужним центром тяжіння населення з усієї країни. Маятникові міграції, зазвичай, спрямовані з сіл і малих міст у великі міста, зумовлюються економічними, освітніми та соціальними факторами.

На території України виділяються два великі райони інтенсивних маятникових трудових міграцій. Східний, охоплюючи Донецьку і Луганську

області, відзначається високим рівнем розвитку індустрії, що створює численні робочі місця. Західний район, до якого належать Львівська, Івано-Франківська, Чернівецька та Закарпатська області, характеризується великою густотою сільського населення та густою мережею транспортних шляхів, що сприяють мобільності трудових ресурсів.

Причинами маятникових і постійних міграцій здебільшого є економічні, соціальні та навчальні мотиви. Люди прагнуть знайти роботу, покращити умови життя, забезпечити краще майбутнє для своїх дітей. У радянський період тоталітарна держава штучно недооцінювала сільськогосподарську працю, що змушувало селян залишати свої домівки і мігрувати до міст. У містах селяни знаходили доступне житло, стабільну роботу з більшою зарплатою та низку соціальних благ.

У сучасних умовах, як і раніше, основними факторами міграції залишаються територіальні відмінності у рівні життя. Важливу роль відіграють рівні заробітної плати, можливість працевлаштування та перспективи професійної самореалізації. Однак нині потреба у забезпеченні власним житлом відходить на другий план, поступаючись значенню стабільного доходу та умов праці.

Крім того, екологічний стан регіонів, доступ до якісної освіти, соціально-психологічні чинники та бажання досягти самореалізації також залишаються значущими мотивами міграційної активності.

Зіставлення рівнів соціально-економічного розвитку регіонів з інтенсивністю міграційних зв'язків виявляє цікаву закономірність. Сильні міграційні потоки часто спостерігаються між сусідніми регіонами незалежно від різниці у їхньому рівні розвитку. У випадках, коли населення переміщується з менш розвинених регіонів у більш розвинені, це пояснюється прагненням поліпшити умови життя. Навпаки, міграція з розвинених регіонів у менш розвинені, зазвичай, зумовлена особистими причинами – сімейними обставинами, культурними уподобаннями чи особистим бажанням.

Для регіонів, які не є сусідами, міграційні зв'язки проявляються у вигляді переміщень до найбільш розвинених центрів, таких як Київ, Харків, Одеса чи Львів, що підтверджує закономірність: розвинені регіони залишаються головними магнітами для трудових ресурсів з усієї країни.

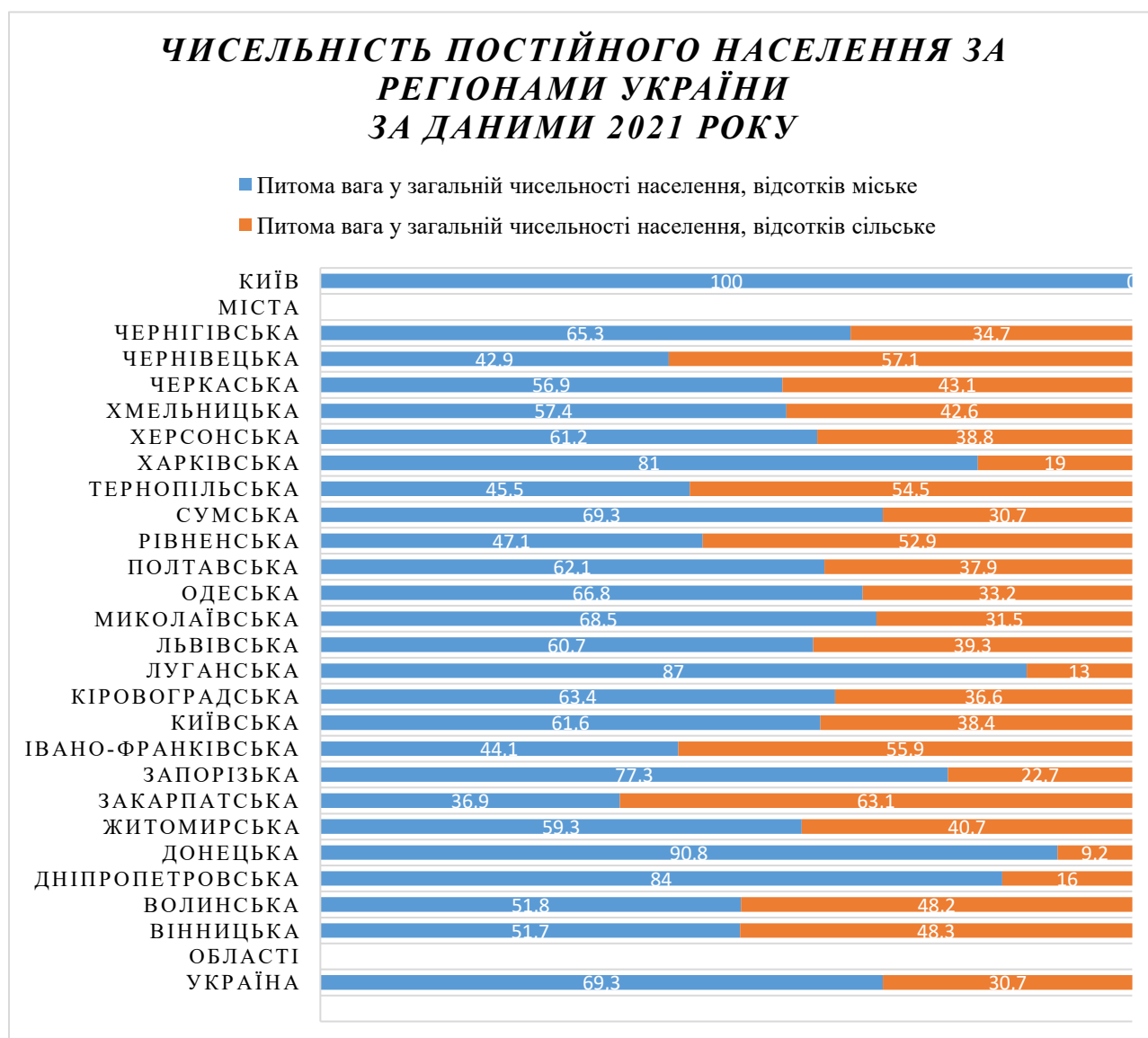

Рис. 3.1 Чисельність постійного населення за регіонами України за даними 2021 року

3.4 Особливості формування міждержавних міграційних потоків населення Чернівецької області

Еміграція з українських земель має тривалу та складну історію. Її інтенсивність нерідко була пов'язана з поразками у боротьбі народу за незалежність або примусовими переселеннями, які здійснювали колонізатори. Наприкінці XIX – на початку XX століття значна кількість людей добровільно емігрувала з економічних причин. Зокрема, із західних регіонів України мігранти прямували до Канади та США, а зі східних – на Сибір та Далекий Схід Російської імперії.

Три наступні хвилі еміграції носили переважно політичний характер. Перша хвиля розпочалася після ліквідації УНР більшовицьким режимом та встановлення радянської влади у Західній Україні. Наступна хвиля припала на період ліквідації Української повстанської армії в кінці 1940-х – початку 1950-х років. Четверта хвиля еміграції, яка була менш масштабною, стосувалася виселення так званих дисидентів – осіб, що відкрито виступали проти радянського комуністичного режиму в 1960-1970-х роках.

З середини 1950-х до 1980-х років значна еміграція була зумовлена економічними причинами. Тисячі молодих українців виїжджали до Казахстану на освоєння цілих земель, а також працювати на великих будівельних проєктах у Сибіру та на Уралі.

Унаслідок цих хвиль еміграції – економічної, політичної та репресивної, що використовувалася як метод придушення незгодних у радянському тоталітарному режимі – за межами України сформувалася велика українська діаспора. Зокрема, в Росії станом на перепис 2010 року проживало 1,9 млн осіб, які вважали себе українцями; у Канаді – близько 1,4 млн (за даними 2016 року); у США – 977,5 тис. осіб українського походження першого, другого та третього поколінь (за даними 2015 року); у Молдові – 282 тис. осіб (за даними перепису 2014 року без урахування Придністров'я); у Казахстані – 271 тис. осіб (за оцінками станом на 1 січня 2019 року).

Більшість емігрантів проживають на території пострадянських держав і здійснили переїзд ще до розпаду СРСР, тобто були на той момент внутрішніми мігрантами. Водночас кількість емігрантів з України зростає в основних країнах призначення трудових мігрантів, оскільки частина тимчасової трудової міграції трансформується на постійну. Якщо в 1990 р. в Чехії було 8 тис. іммігрантів з України, то в 2019 р. – 110 тис., тобто в 22 рази більше. Для Іспанії ці показники становлять 403 особи та 94,3 тис., тобто в 233 рази більше, а для Італії – 206 осіб та 246,4 тис., тобто в 1000 разів більше¹⁵.

За даними Євростату, швидко збільшується кількість громадян України, які мають в ЄС статус довготривалого мігранта. Дедалі більше українців набувають громадянства країн перебування.

Лише в 2017 р. 3,4 тис. було натуралізовано в Німеччині, 2,7 тис. – в Італії, 2,4 тис. – в Польщі, близько 2 тис. в Португалії, 1,2 тис. в Чехії. [8].

3.5 Вимушені міграції та проблеми регулювання міграційних процесів у Чернівецькій області

На 01.01.2014 офіційна статистика оцінювала кількість громадян України в 45,3 млн осіб, з яких біля 500 тис. більшу частину року перебували за кордоном.

Анексія Криму зменшила кількість громадян на контрольованій території на 2 млн, і ще біля 3,6 млн громадян потрапили в зону окупації РФ.

Офіційно, з 5,6 мільйона осіб, що покинули свої домівки через конфлікт, 1,5 мільйона переїхали на контрольовані Україною території, причому близько 40% із них залишилися в межах тієї ж області. Ще до 500 тисяч осіб, за різними оцінками, також змінили місце проживання, але не отримали офіційного статусу переселенця. Таким чином, Україна змогла повернути до 30% втраченого населення. Разом із тим, до 100 тисяч осіб емігрували, часто без офіційного оформлення свого статусу. Станом на 1 січня 2015 року чисельність населення України становила приблизно 41,2 мільйона осіб.

З моменту запровадження безвізового режиму у 2017 році та активної міграційної політики Польщі, Чехії та Словаччини, кількість українців, які значну частину року проводять за кордоном, зросла з 500 тисяч до 2,5 мільйона осіб. Середній коефіцієнт природного приросту населення у 2015–2021 роках складав близько $-0,7\%$. З урахуванням природного руху, на початок 2022 року в Україні залишалося близько 39,3 мільйона громадян, з яких приблизно 2,5 мільйона осіб проводили значну частину року за кордоном.

Російське вторгнення у 2022 році спровокувало масову хвилю внутрішньої та зовнішньої міграції. У перший тиждень війни люди масово переміщувалися всередині країни. Уже на другий тиждень почалася організована евакуація залізницею. За офіційними даними, до 1 квітня 2022 року Україну залишило близько 4,3 мільйона осіб, з яких 95% складали жінки, діти та літні люди. Виїзд чоловіків був можливим лише в перші дні війни, тому їхній відтік не набув масового характеру. Чоловіки, які виїхали з країни (багатодітні батьки, особи з суттєвими вадами здоров'я чи ті, хто залишив країну незаконно), складають лише декілька десятків тисяч.

Стрімкий наступ російських військ на півдні, півночі та під Києвом створив додаткові труднощі для організації міграції, однак посилив її інтенсивність через страх та небезпеку, що відчували люди.

У 2014 році, із шести мільйонів населення Автономної Республіки Крим та окупованих частин Донецької і Луганської областей, лише 1,5 мільйона осіб переїхали на підконтрольні території України. Ще до 500 тисяч осіб, за різними оцінками, змінили місце проживання без офіційної реєстрації. Ця статистика містить похибку, зокрема через такі фактори: а) частина переселенців не отримала офіційного статусу; б) деякі особи, переїхавши, одразу змінили прописку. Водночас це стосується переважно заможних сімей, які не потребували державної підтримки. У результаті, приблизно 25% населення окупованих територій залишили свої домівки у 2014 році.

У перший місяць повномасштабного російського вторгнення у 2022 році країну покинули 3,6 мільйона осіб. Водночас близько 6,5 мільйона осіб, за даними Міжнародної організації з міграції, змушені були залишити свої домівки та переміститися в межах України. У перші дні війни до прикордонних пунктів пропуску, зокрема до Польщі, вишикувалися кілометрові черги. Щоденно до 150 тисяч людей перетинали кордон. Подібні затори спостерігалися й на виїздах із великих міст, які зазнали інтенсивних обстрілів.

За даними Державної прикордонної служби, до 20 березня 2022 року кількість черг на кордонах із країнами ЄС суттєво зменшилася. Проте для багатьох українців залишалося складним завданням не лише виїхати до кордону, але й дістатися до безпечніших регіонів. Недотримання умов гуманітарних коридорів та постійні обстріли цивільних транспортних засобів російськими військами створювали смертельні ризики для жителів Маріуполя, Чернігова, Сум та інших міст. Виїзд із цих міст часто був небезпечним для життя.

Для моніторингу ситуації використовувалися опубліковані нормативні документи, результати опитувань, повідомлення українських і міжнародних медіа, а також інформація від представників органів влади.

Внутрішня міграція в Україні значно активізувалася через повномасштабне російське вторгнення у 2022 році. За даними загальнонаціонального опитування Міжнародної організації з міграції (МОМ), проведеного 9–16 березня 2022 року, кількість людей, які залишили свої домівки в різних регіонах країни, розподіляється так: 2,34 млн — зі сходу, 1,94 млн — з Києва та області, 1,3 млн — з півночі, 485 тис. — з півдня, 220 тис. — з центру, 187 тис. — із заходу.

Причини міграції. Характер переміщень внутрішньо переміщених осіб (ВПО) залежав від динаміки бойових дій. За результатами того ж опитування, 48% людей залишили домівки після початку війни, 45% — коли

війна дійшла до їхнього району, а 5% покинули місце проживання в очікуванні загрози.

Основні напрямки переміщень. Найбільша кількість переселенців обрала західний макрорегіон, куди переїхало понад 2,5 млн осіб. Водночас дані обласних державних адміністрацій (ОДА) суттєво відрізняються, що пояснюється неповною реєстрацією: люди зазвичай звертаються до місцевої влади лише за потреби отримати житло чи гуманітарну допомогу. Станом на 17 березня 2022 року ОДА повідомляли про таку кількість новоприбулих ВПО:

- Львівська область — 200 000 осіб,
- Івано-Франківська та Закарпатська — по 80 000,
- Хмельницька — 70 000,
- Чернівецька — 50 000,
- Тернопільська — 45 000,
- Волинська — 23 000,
- Рівненська — 20 315 осіб.

Динаміка міграції. Міграція ВПО триває, і багато з них продовжують переміщатися як у межах України, так і за її кордон. Близько 44% жінок в Україні зазначають, що через війну були змушені тимчасово розлучитися із сім'єю. Частина мігрантів прагне возз'єднання сімей, інші — намагаються убезпечити найбільш вразливих членів родини, наприклад, вивозячи жінок із дітьми за межі країни.

Повторна міграція. Чимало людей, які покинули свої домівки у 2022 році, вимушені це робити вдруге. Значна частина регіонів, які стали зоною активних бойових дій, раніше вже приймали переселенців з 2014 року. За даними Міністерства соціальної політики, у 2021 році було зареєстровано 1,46 млн ВПО з окупованих територій Донецької та Луганської областей, Криму і Севастополя. Найбільше переселенців знаходилося у Донецькій (512 тис.) та Луганській (282 тис.) областях, у Києві (163 тис.) та Харківській області (136 тис.).

За оцінками Cedos, до початку повномасштабного вторгнення значна частка ВПО проживала у містах, які згодом опинилися в зоні бойових дій. Наприклад, у Сєверодонецьку ВПО становили 44% населення, у Маріуполі — 20%, в Ізюмі — 13%, у Бучі — 11%, в Ірпені — 9%, у Бердянську — 8%, у Києві — 5,5%. Усі ці міста значно постраждали від війни.

З початку повномасштабного вторгнення Росії зовнішня міграція з України стала одним із наймасштабніших явищ у сучасній Європі. Станом на 22 березня 2022 року, за даними Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, Україну покинули 3 626 546 осіб.

Основні етапи міграції:

- Найактивніший період міграції спостерігався з 27 лютого до 9 березня: за цей час країну залишили 1 649 088 осіб, у середньому понад 150 000 людей щодня.
- 6 березня 2022 року став піковим днем міграції, коли кордон перетнули 210 526 осіб.
- З 17 березня кількість мігрантів почала поступово зменшуватися, що свідчить про завершення першої хвилі біженців.

Напрямки виїзду мігрантів з України:

За даними прикордонних служб, основними напрямками стали країни, які межують з Україною:

- **Польща:** 2 144 244 осіб
- **Румунія:** 555 021
- **Молдова:** 371 104
- **Угорщина:** 324 397
- **Словаччина:** 256 838
- **Росія:** 271 254 (дані сумнівні, можуть включати примусово вивезених із тимчасово окупованих територій)
- **Білорусь:** 4938 (можливо, також примусово вивезені)

Для багатьох людей сусідні країни є лише транзитними пунктами, звідки вони прямують далі в країни ЄС, такі як Німеччина, Австрія, Чехія, Італія, Франція, Іспанія, Португалія та країни Балтії.

Через відсутність прикордонного контролю всередині ЄС точну кількість мігрантів, які виїхали далі в інші країни, оцінюють за:

- кількістю виданих безкоштовних квитків на транспорт,
- використанням автобусів, організованих місцевою владою чи громадськими організаціями,
- даними мобільних операторів,
- реєстрацією біженців для отримання тимчасового захисту, соціальної допомоги або проживання в місцях тимчасового розміщення.

Очікувані масштаби

В Управлінні Верховного комісара ООН оцінюють, що в майбутньому кількість людей, які залишать Україну, може зрости ще на 4 мільйони.

Ця хвиля міграції стала результатом війни, активних бойових дій та гуманітарної катастрофи, що торкнулася мільйонів громадян України.

Рис 3.2 Розподіл біженців за країнами світу

З початку повномасштабного вторгнення Росії в Україну країни Європейського Союзу активно приймають вимушених мігрантів, зокрема жінок і дітей, що покинули Україну. Ось кілька ключових фактів про кількість біженок з України та їх прийом в різних європейських країнах станом на середину березня 2022 року:

Ключові країни прийому біженок:

- **Німеччина:** Станом на 22 березня в Німеччині перебувають близько 232 тисяч біженок з України. Водночас через перевантажену соціальну інфраструктуру Берліна місцева влада радить біженкам їхати в інші міста, а деяким з них пропонують розподіл до інших федеральних земель.
- **Австрія:** За даними міністерства внутрішніх справ, в Австрії зареєстровано 117 тисяч біженок, з яких 75% можуть виїхати в інші країни ЄС. В період з 14 по 21 березня на отримання тимчасового захисту зареєструвалися 17 тисяч осіб.
- **Чехія:** За даними мобільних операторів, до Чехії прибули понад 270 тисяч біженок з України. З них 205 тисяч отримали довгострокові візи, які з 22 березня будуть замінені на посвідки про тимчасовий захист. Водночас Чехія стикається з критичним браком житла, що є головною проблемою для влади.
- **Литва:** Станом на 24 березня в Литві зареєстровано понад 30 тисяч біженок з України.
- **Португалія:** В Португалії для отримання тимчасового захисту зареєструвалося 18,5 тисяч біженок з України.
- **Італія:** За оцінками міністерства внутрішніх справ Італії, до країни прибуло понад 61 тисяча біженок.
- **Франція:** За даними Міністерства внутрішніх справ Франції, в країні перебувають 26 тисяч біженок з України, з яких 10 тисяч отримали статус осіб під тимчасовим захистом.
- **Естонія:** Прибули понад 25 тисяч біженок, більшість з яких планують подальший виїзд до інших країн.

Тимчасовий захист в країнах ЄС. 4 березня 2022 року Рада ЄС активувала Директиву 2001/55/ЄС, яка дозволяє особам, що покинули Україну після 24 лютого 2022 року, перебувати в країнах ЄС протягом одного року з можливістю продовження на три роки. Цей статус дає біженкам право на працевлаштування, доступ до систем охорони здоров'я, освіти та соціальних послуг, що суттєво полегшує їх адаптацію та інтеграцію в країнах перебування.

Загалом, ЄС вживає значних зусиль для надання тимчасового захисту та підтримки українських біженок, але через великий наплив мігрантів країни стикаються з проблемами з розселенням, забезпеченням житлом і іншими інфраструктурними питаннями.

Данія, хоча й не зобов'язана застосовувати Директиву про тимчасовий захист через особливості свого членства в ЄС, 17 березня 2022 року ухвалила спеціальний закон, що набув чинності 18 березня. Цей закон надає біженкам з України можливість спростити процедуру отримання притулку та дозволяє їм швидше інтегруватися в суспільство: працювати, навчатися та отримувати соціальну допомогу. Окрім того, біженки можуть отримати дозвіл на перебування на два роки з можливістю продовження ще на один рік. Цей крок свідчить про готовність Данії надати притулок і забезпечити певні умови для швидкої адаптації українських біженок.

Проте процес реєстрації для отримання тимчасового захисту не є однорідним і в різних країнах ЄС відбувається по-різному, що залежить від багатьох факторів. По-перше, багато країн мали обмежену інфраструктуру для прийому біженців до початку війни, а також недостатньо ресурсів для обробки великої кількості заявок на отримання тимчасового захисту. Це може призводити до затримок у процесі реєстрації, що, в свою чергу, впливає на доступ до соціальної та медичної допомоги.

Не всі біженки реєструються для отримання тимчасового захисту, оскільки власниці біометричних паспортів можуть перебувати в країнах ЄС до 90 днів без реєстрації. Це зручно для тих, хто має віддалену роботу або

достатньо заощаджень, щоб забезпечувати себе кілька місяців. Такі люди можуть не бачити необхідності в реєстрації, принаймні на початкових етапах перебування.

Також варто зазначити, що у багатьох країнах ЄС, навіть без реєстрації для отримання тимчасового захисту, біженки можуть отримати тимчасове житло, соціальну допомогу та медичне обслуговування. Частина біженок знаходить притулок у родичів або знайомих, що також знижує навантаження на державні установи.

У деяких країнах, зокрема Польщі, органи влади стимулюють громадян надавати житло для біженок з України, надаючи фінансову підтримку в розмірі 9 євро на день за кожну особу, яку прийнято в приватне житло. Це стало важливою частиною стратегії, спрямованої на полегшення процесу інтеграції біженок.

Незважаючи на ці зусилля, для багатьох біженок перебування в іншій країні та взаємодія з місцевими бюрократичними інститутами є новим і складним досвідом. Певна частина людей досі не реєструється через відсутність розуміння процедури чи страхи, пов'язані з її наслідками, наприклад, побоювання, що статус тимчасового захисту ускладнить їх можливість повернутися в Україну після закінчення війни.

Примусові переміщення людей з тимчасово окупованих територій України до Росії є серйозним порушенням міжнародного гуманітарного права, зокрема Женевських конвенцій і Римського статуту Міжнародного кримінального суду. За інформацією Міністерства закордонних справ України, станом на 24 березня 2022 року російська армія примусово вивезла до Росії близько 6 тисяч мешканок Маріуполя. Ще 15 тисяч жінок з Лівобережного району міста перебувають під загрозою депортації, а також за повідомленнями Генштабу Збройних сил України, російські війська примусово евакуюють мешканок населених пунктів Луганської області.

Примусово вивезених людей спершу направляють до так званих "фільтраційних таборів", де перевіряють їхні документи і телефони. Після

цього частина людей транспортується в російські міста, а доля інших залишається невідомою. Є також повідомлення про вилучення українських паспортів у вивезених осіб і видачу документів, які забороняють покидати місце переселення протягом щонайменше двох років і зобов'язують працевлаштуватися в зазначеному місці роботи. За деякими даними, примусово вивезеним жінкам можуть пропонувати працевлаштування на Сахаліні.

19 березня 2022 року російські військові також вивезли з тимчасово окупованих територій Донецької та Луганської областей 2389 дітей. Ці дії є грубим порушенням прав людини і порушують основні міжнародні принципи захисту цивільних осіб під час збройних конфліктів.

Примусове переміщення та працевлаштування, позбавлення документів і права на свободу пересування є серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права, зокрема згідно з Женевськими конвенціями і Римським статутом Міжнародного кримінального суду. Ці дії відносяться до воєнних злочинів і підлягають міжнародному осуду та судовому переслідуванню.

Що стосується державного регулювання міграційних процесів, то воно дійсно має певні обмеження через їх високу інертність, що зумовлена історичними чинниками та особливостями соціально-економічного розвитку. Важливим є врахування не лише кількісних, а й якісних аспектів міграційних потоків, що дозволяє сформулювати уявлення про соціальні групи мігрантів, їхні мотивації, потреби, інтереси, а також визначити, як ці групи можуть сприяти розвитку країни.

Успішне регулювання міграції передбачає аналіз цінностей та інтересів мігрантів, що допомагає виділити ті категорії осіб, чиє переселення може бути найбільш корисним для країни та її регіонів. Зокрема, слід з'ясувати, які соціально-економічні умови приваблюють певні категорії мігрантів, що допоможе державам адаптувати свою політику, підтримуючи привабливість

для найбільш корисних груп у контексті розвитку економіки, освіти та інших важливих аспектів.

Цей підхід до регулювання міграції, що спирається на детальний аналіз потреб, мотивацій та інтересів мігрантів, дозволяє створити більш ефективну політику в сфері міграції, яка відповідає як національним інтересам, так і міжнародним стандартам прав людини.

Здійснюючи постійний моніторинг якісних параметрів міграційних процесів, держава може й повинна впливати на структуру потоку мігрантів, підтримуючи переселення представників певних категорій населення. Заборонні заходи можуть використовуватися тільки як протидія порушникам міграційного законодавства. Селективна міграційна політика не повинна порушувати механізми самоорганізації міграційних процесів, надаючи змогу державі забезпечувати свої соціально-економічні інтереси. Ці інтереси спрямовані, насамперед, на підвищення якості життя населення країни. [9].

ВИСНОВКИ

Вивчення процесів міграції населення на сьогоднішній день є досить актуальним, оскільки міграційні процеси є дуже чутливими до змін політичного чи соціально-економічного життя країни загалом чи окремо взятого регіону.

У даній роботі розкрито динаміку та просторові закономірності перебігу міграційних процесів, оцінено вплив різноманітних чинників та факторів на формування міграційної ситуації, розкрито основні закономірності формування потоків міграції різних напрямків.

В результаті проведеного дослідження були зроблені наступні наукові висновки:

1. Проаналізовано попередні дослідження з цієї тематики, а також обґрунтовано теоретичні та методичні засади суспільно-географічного дослідження міграції населення на регіональному рівні. Виявлено, що серед наукових підходів ще не сформовано єдину термінологічну базу, а також немає єдиного підходу до визначення і трактування термінів міграції. Під час аналізу наукової літератури було визначено основні напрямки дослідження, а також вибрані методи та методологія. Основними роботами, які стали основою для цього дослідження, є праці Джамана В.О., Хомри О.У., Топчієва О.Г., Пугача С.О., Височина М.Ю. та інших дослідників. Використано комбінацію історичних, загально-географічних, філософських і математичних методів.

2. Міграційні процеси в Чернівецькій області зумовлені комплексом природних, економічних, соціальних, демографічних, етнічних, культурних та інших факторів. Значний вплив на сучасні міграційні потоки мають історичні чинники, зокрема попередні міграції, що сформували характерні риси міграційної поведінки населення регіону.

3. В історичному контексті процес формування міграційних потоків можна поділити на чотири основні періоди, що співпадають з великими еміграційними хвилями. Ці хвилі характеризувалися різними особливостями

міграцій: кінець XIX століття – еміграція з Буковини до Канади та США через податкові та земельні утиски, а також вплив пропаганди "Золотої Америки"; міжвоєнний період (1918–1939) і період Другої світової війни (1939–1952) – еміграція в безпечніші регіони, здебільшого в Америку; після 1991 року, з утворенням незалежної України, відтік населення через політичну та економічну нестабільність до більш розвинених країн Європи, Америки та Азії. Важливу роль у формуванні сучасної структури населення області відіграли інтенсивні міграційні процеси середини та другої половини XX століття.

4. Міграційні процеси в Чернівецькій області визначаються низкою факторів, основним серед яких є соціально-економічні чинники. У ході дослідження було з'ясовано, що найбільший вплив на міграції мають рівень зайнятості, рівень безробіття, розвиток житлового будівництва, освіти та медицини. Міграційні процеси після здобуття незалежності України стали значною мірою результатом соціально-економічного розвитку території, де вищий рівень життя забезпечує кращі показники міграції.

5. Міграційна ситуація Чернівецької області відображає загальноукраїнські тенденції, але має також свої регіональні особливості. Область здебільшого характеризується негативним валовим сальдо міграції, з обсягами міграцій, які коливаються в межах 20-25 тисяч осіб на рік. Для більшості районів області характерне від'ємне сальдо міграції. Позитивне сальдо мають лише Кіцманський і Сторожинецький райони та місто Чернівці, де показники досягають 9,8 %. Найгірша міграційна ситуація спостерігається у Вижницькому, Хотинському, Заставнівському та Путильському районах. Міські поселення, загалом, мають від'ємне сальдо міграції на всьому досліджуваному періоді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Geist B. Sociologicky slovník / B. Geist. – 1992. – 580 p.
2. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т. 2 / Редкол.: С.В. Мочерний (відп. ред.) та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2001. – 848 с.
3. Слюсаревський М.М. Психологія міграції / М.М. Слюсаревський, О.Є. Блинова. – Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД», 2013. – 244 с.
4. Хомра А. У. Миграция населения: вопросы теории, методики исследования / А.У. Хомра. – К.: Наукова думка, 1979. – 148 с.
5. Борута І. Міграційне право ЄС / І. Борута. – К.: Вид-во ІМВ КНУ ім. Т. Шевченка. – 130 с.
6. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний, національний виміри / За ред. Ю. Римаренко. – К.: Довіра, 1998. – 912 с.
7. Столярчук Я. Сучасна сегментація та ключові тенденції розвитку світового ринку праці / Я. Столярчук, С. Поручник // Україна: аспекти праці. – 2014. – № 7. – С. 12-17.
8. Зовнішні трудові міграції населення України / За ред. Е.М. Лібанової, О.В. Позняка. – К.: РВПС України НАН України, 2002. – 206 с.
9. Малиновська О.А. Мігранти, міграція та Українська держава: аналіз управління зовнішніми міграціями: Монографія / О.А. Малиновська. – К.: Вид-во НАДУ, 2004. – 123 с.
10. Міграційні процеси в Україні: сучасний стан і перспективи. / За ред. О.В. Позняка. – Умань, 2007. – 276 с.
11. Романюк М.Д. Міграції населення України за умов перехідної економіки: Методологія і практика регулювання / М.Д. Романюк. – Львів: Світ, 1999. – 292 с.
12. Іван Костащук, Наталія Заблотовська, Микола Марфійчук. Особливості міграційного руху населення в Чернівецькій області / Часопис соціально-економічної географії. Міжрегіональний збірник наукових праць.

№ 10 (1). – Харків: ХНУ ім. Каразіна, 2011.-231 с. -С. 106-110.
<http://hgj.univer.kharkov.ua/index.php/uk/archive-3/11-2-2011>

13. Костащук І.І. Історико-географічні особливості заселення території Чернівецької області /Наук. вісник Чернівецького нац-го ун-ту: Зб. наук. праць. Чернівці: ЧНУ, 2012. - Вип. 616: Географія.-116 с. - С. 75-80
http://library.chnu.edu.ua/res//library/elib/visnyk_chnu/visnyk_chnu_2012_0616.pdf

14. Гнибіденко І. Проблеми трудової міграції в Україні та їх вирішення / І. Гнибіденко // Економіка України. - №4 – 2001. – С. 19-22

15. Державний комітет статистики України
<http://mail.cv.ukrstat.gov.ua/>

16. Соціологічна компанія cedos. <https://cedos.org.ua/wp-content/uploads/vymushena-migracziya-ta-vijna-v-ukrai%CC%88ni.docx-1.pdf>

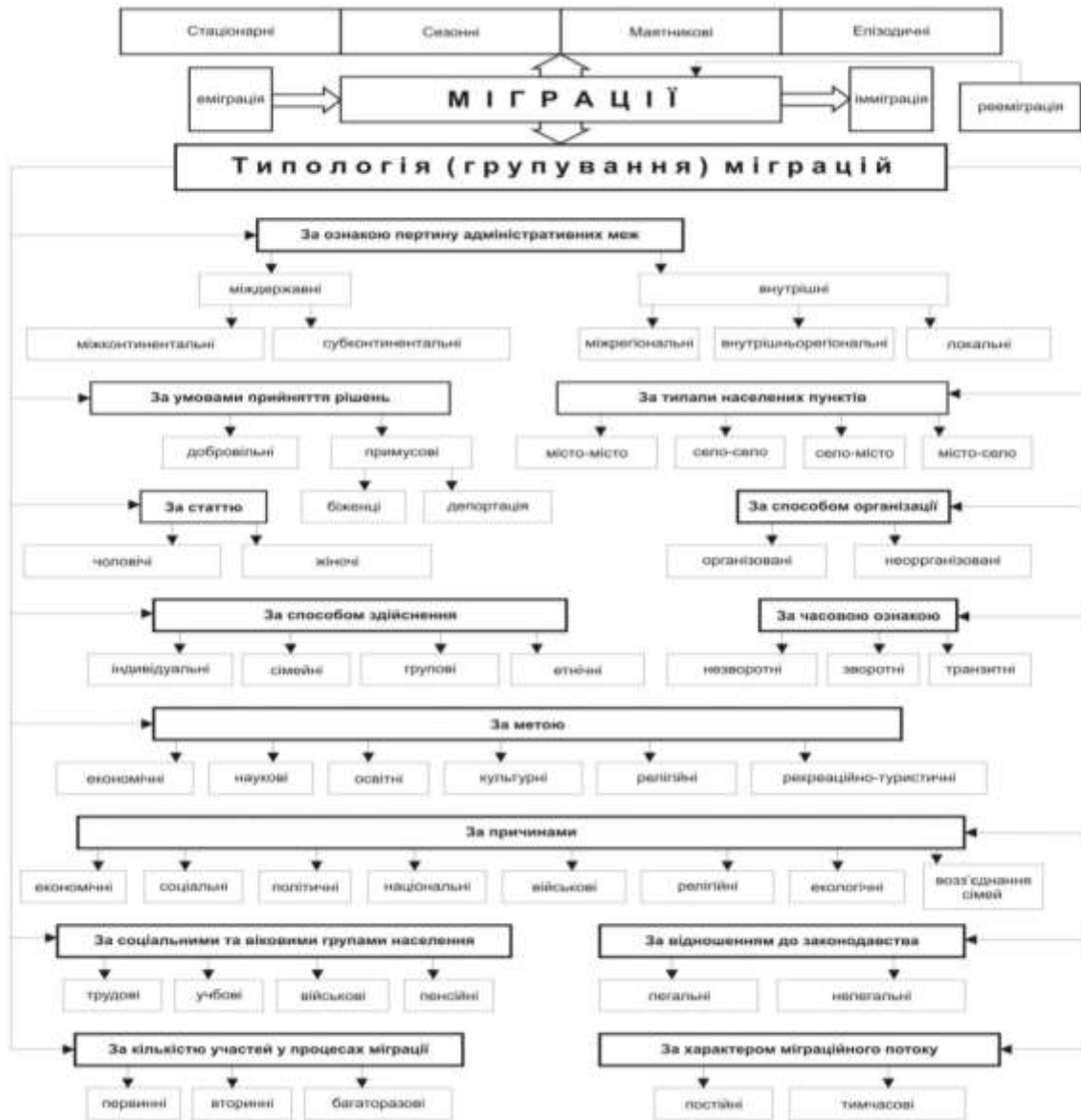
17. <https://ukraine.segodnya.ua/ua/ukraine/vynuzhdennaya-migraciya-skolko-chelovek-ostalos-v-ukraine-posle-polnomasshtabnogo-vtorzheniya-rossii-1614182.html>

18. Eurostat: Asylum and first time asylum applications by citizenship, age and sex, http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=migr_asydcfsta&lang=en

19. Eurostat – Data Explorer. – <https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

ДОДАТКИ

*Додаток А. Типізація міграційних рухів (складено С.О. Пугачем та
удосконалено автором)*

Додаток Б**Чинники, що визначають міграційні потоки населення Чернівецької області**

№ з/п	Явище яке корелюється	Коефіцієнт кореляції (К)
1	Середній дохід на одну особу	0,92
2	Середньорічний приріст доходів на одну особу	0,85
3	Число лікарів на 10000 жителів	0,69
4	Середнє число днів у році з температурою повітря вище 0 °С	0,53
5	Рівень безробіття	0,92
6	Число злочинів на 10000 жителів (інтенсивність злочинів)	0,78
7	Рівень забруднення атмосферного повітря	0,44